
Mila MITIĆ

U TEŠKIM VREMENIMA DECA SU POSTAJALA LJUDI

*M*ila Mitić, devojačko Lukić, rođena je 17. septembra 1937. godine u Beogradu, od oca Boška i majke Lene Lukić, rođene Levi.

Ima brata Miroslava, rođenog posle Drugog svetskog rata.

U Holokaustu, u raznim krajevima okupirane Jugoslavije, stradalo je 29 članova porodice.

Školovanje je započela 1943. godine u Splitu i nastavila u Beogradu. Završila je grupu Fizička hemija na Prirodno-matematičkom fakultetu u Beogradu. Završila je i srednju muzičku školu „Stanković“, u klasi profesorke Karle Matačić.

Kao profesor fizike, radila je u Prvoj beogradskoj gimnaji, do penzije 1992. godine.

Iz dva braka ima sina Ivana Aleksića, koji sa suprugom i ćerkom živi u Tel Avivu u Izraelu, i ćerku Mašu koja joj je podarila unuku.

Počinjem od moje bake Streje Alkalaj, udate za dedu, Avrama Levija, veletrgovca iz Beograda. Živeli su na Terazijama 5, a dedina radnja se nalazila u Vasinoj ulici. U istoj kući živela je i bakina sestra sa svojom porodicom – šestoro dece i suprugom. Svi su bili Sefardi.

Kućni jezik, uz srpski, bio je španjolski – ladino. Baka je osnovala prvi Dom za samohrane starice. Deda je pomagao finansijski prvi bioskop u Beogradu. U njihovoj kući su se praznovali svi jevrejski praznici, ali i Sveti Sava, zbog drugova i drugarica njihove dece. Imali su šestoro dece.

Najstarija, Bukica Levi, lekar internista, studirala je u Lozani, tamo i diplomirala. Rođena je 1895. godine. Nije se udavala.

Pre početka Prvog svetskog rata baka i tetka odvele su u Lozanu najstarije kćerke, na studije. Granice su se zatvorile, tako da su sve ostale četiri godine u Lozani. Tamo se tetka razbolela i umrla. Sahranjena je u Veveju. Baka je ostala sama sa studentkinjama. Tetka Bukica intimno prijateljuje sa Nadeždom Krupskajom, Lenjinom i Trockim, zajedno su slušali predavanja i posećivali se. To je trajalo godinu dana. Njihova imena su bila drugačija i iznenada su nestali. Tek po povratku u Beograd, kada je rat završen i granice otvorene, baka i svi su otkrili ko su oni bili.

Posmrtno ostatke pokojne tetke nisu preneli, ostala je da počiva u Švajcarskoj; bila bi zadovoljna što je baka Streja vratila sve tri studentkinje koje su zajedno povele, ali sada sa diplomama. Baka se mnogo namučila.

Godine 1899. rodio se Isak Levi, sledeće dete. Ni on se nije oženio. Bio je diplomirani advokat, poznat širom zemlje. Godinu dana posle njega, 1900. godine, rodila se tetka Klara, budući ekonomista, koja se rano udala za poznatog trgovca iz Zemuna. Nije radila. Rodila je dve kćeri koje su sa svim Jevrejima iz Zemuna 1942. godine stradale u Jasenovcu.

Bilo je tu 29 najbližih, koji su stradali: na Banjici, u Topovskim šupama, na Starom sajmištu, u Jasenovcu, u Splitu i mnogim drugim mestima. Teško mi pada da o tome pišem, ali danas nema nikoga ko je živ, a bilo bi me stid pred samom sobom da o takvoj porodici ne ostane ni traga.

Do kraja života, preostala porodica se nadala da će se bar neko pojaviti iz neke zemlje – Dika, Klara, Stela i Meri. Sve je bilo uzalud, hitlerovski umobolnici uništili su sve Jevreje koji se nisu sakrili.

U kući se 1901. godine rodila teta Rašela, koja je mene pratila kroz život kao roditelj. Nije bila udata. Završila je građevinski fakultet u Beogradu, samo ona i jedna njena kolegica od žena, što je bilo čudno za ono doba!

Stigosmo i do 1905, godine rođenja moje mame Lene Levi, koja se udala za Boška Lukića, Srbina, diplomiranog pravnika i telekomunikacionog stručnjaka. I on je rođen 1905, u veoma siromašnoj porodici. Noću je radio u telefoniji i telegrafiji, a danju učio i polagao ispite na Pravnom fakultetu. Govorio je pet jezika, kao i ostali u našoj kući.

I mama i on bili su članovi sokolskog kluba, dok je teta Bukica bila učitelj plivanja na kupalištu „Šest topola“.

Najzad se, 1907, rodilo i šesto dete, moj najvoljeniji ujak, Miša Levi. Tačno osam godina je bila razlika između oba ujaka, a rođeni su istog datuma. Miša Levi je bio diplomirani pravnik, stručnjak za međunarodno javno pravo. Do Drugog svetskog rata imali su zajedničku advokatsku kancelariju. A pripravnik u njihovoj kancelariji bila je Olga Alkalaj, ćerka bakinog rođenog brata, Jakova Alkalaja. Streljana je na Banjici, posle rata proglašena je za Narodnog heroja, a u beogradskom naselju Konjarnik postoji još uvek ulica sa njenim imenom i prezimenom.

Roditelji Mile Mitić: majka Lena, rođena Levi, i otac Boško Lukić

Baka Streja je bila zadovoljna kad se ujka Miša oženio. Supruga Zoja Levi je bila po majci Švajcarkinja. To je spasilo njihovu porodicu i za vreme rata bili su internirani u Švajcarskoj, gde su dočekali kraj rata i dobili kćerku, Maru Levi, udatu Čabrić.

Baka i deda su imali još braće i sestara, ali bi bilo opširno da o svima pišem. U familiji je bilo najviše advokata. Postojalo je pravilo da muška deca sviraju violinu, a ženska klavir, koliko je ko mogao.

Ja sam bila najupornija da se muzički obrazujem, tako da sam u muzičkoj školi „Stanković“, kod profesorke Karle Matačić, završila srednju školu, na odseku klavir. To sam uspela da završim uporedo sa Prvom gimnazijom. Bila sam četvrta generacija u toj školi, uz to oslobođena i male i velike mature.

Pričali su mi da je baka Strejin ujak bio naš prvi doktor prava u predkumanovskoj Srbiji. Svetli perimeri su mi uvek davali dodatnu energiju, kada bi mi se učinilo da sam preopterećena.

Mama je studirala fiziku i matematiku, završila abiturijentski kurs i do mog rođenja radila u knjižari kod Gece Kona. Tata je radio u Ministarstvu pošta.

Dva meseca uoči rata tata je otišao na vojnu vežbu, zatim, posle aprila 1941, u nemačko ratno zarobljeništvo u Osnabruk, Stalag 17, zatim u Pomeraniju. Videla sam ga kada sam imala tri godine. Lik je izbledeo, a vratio se u kuću poslednjim konvojem, kada sam imala osam godina.

U teškim vremenima deca postaju mali ljudi i odgovorno shvataju sve što se oko njih dešava. Tata je bio član Komunističke partije od 1941. godine, a kako smo mama i ja nosile žute trake, stigla su k nama dva tatina prijatelja, da ne budemo same. To su bile direktive poštanske partijske ćelije. Kako je ujka Isak imao klijenta koji je radio u policiji, a bio član Partije, za nas su spremni lažni papiri, da bi što pre otišle za Split. Lažna dokumenta su glasila na sledeće imena: Vuka Majić, Ruža Majić, Filip Majić, Lena Majić, udata za ratnog vojnog zarobljenika Boška Majića, i ja, njihova kći, Mila. Svi smo u tim lažnim dokumentima bili katoličke vere. Pred odlazak za Split bile smo dva dana i jednu noć zatvorene. Odatle su nas izvukli ujakovi klijenti. Odmah smo otišle u izbeglištvo. Mama je bila veoma hrabra, pribrana, i zahvaljujući njoj ostale smo žive.

Na dan šestog aprila 1941. godine nismo bile same. Mama je samo čekala signal da krenemo. Svi, sem teta Klare i njenih, otišli smo za Split. Tamo nas je sačekao poštar Lovro Omašić, sa solinske ceste, odveo u stan ferijalnog saveza, pod samim Marjanom, spremljen za skroman život. Iz dvorišta se ulazilo u pećine koje su služile kao zaklon od bombardovanja. Tri dana smo bile u tvrđavi Klis iznad Splita, proveravali su mamina dokumenta zato što je kućepaziteljka dala prijavu da joj je mama sumnjiva. Ispitivanja su trajala beskrajno, ali uz

moj veliki strah, puštene smo, opet zahvaljujući policajcu iz mamine partijske ćelije, a i dokumenta su bila ispravna.

Preko puta kuće nalazila se italijanska kasarna. Komandant je bio veoma oštar, mnogo sam ga se bojala. Kad ga nije bilo u kasarni, vojnici su davali deci ponešto da se pojede. Unutra nismo ulazili, nego smo se igrali pored ograde. Uz igru, uvek sam bila oprezna.

Vrhunac s kućepaziteljkom se odigrao krajem 1942. godine, zimi. Jednog popodneva došli su po mamu i mene dva policajca i hitno nas sproveli u splitski zatvor. Mama je još putem, dok smo išli, rešila da se izbori za naše živote. U zatvoru je bilo mnogo naroda, jedva se disalo. Od straha su mi zubi cvokotali, mama je osetila da drhtim i samo mi je stezala malu ruku, kao da govori „ne brini, spašćemo se“. Tražila je prijem kod nekog načelnika, a kako je savršeno govorila italijanski, to smo, posle dugog čekanja, najzad primljene. Objasnila je da je žena oficira jugoslovenske vojske u zarobljeništvu u Nemačkoj, da je sama s ćerkom i da je ovo nekakva zabuna, te moli da nas sa svim dokumentima sprovedu kod prefekta grada. Ostavile smo pristojan utisak i poslali su nas s nekim pismom u prefekturu. To je tada bila najvažnija ustanova u Splitu i u normalnim prilikama odgovarala bi načelništvu unutrašnjih poslova. Ušle smo u prostorije prefekta i mama mu je opširno objasnila da od neke kućepaziteljice ne može da se živi. Izmišlja svašta i prosto nas maltretira. Mama je predala ono pismo, svoja dokumenta, a kako sam ja bila plava, loknava, plavih očiju, prefekt me je uzeo u krilo i pričao sa mnom italijanski. Izvadio je slike – i njegova najmlađa kći je bila crna, loknava, moja vršnjakinja. Upitao me je da li znam da pevam. Otpevala sam mu „Mama“ i „Dorme Firenca“ (Spavaj Firenco). Njegove oči kao da su zasuzile, jer je Firenca bila njegov rodni grad. Svi su mu tamo. Trgao se, okrenuo ka meni i rekao: „Rat je strašna stvar, naša nacija silom mora da ratuje“. Zatim je mami dao dozvolu za kretanje kroz grad posle policijskog časa, ako mora mene da odvede u bolnicu ili kod lekara, jer je sama. Zahvalile smo se i mama je do te mere bila slobodna da ga je upitala – šta će preduzeti za lažne izjave one žene. On je rekao da će biti pozvana te smo se mi tako oslobodile napasti. Otišle smo pravo kući, mama je legla kao i ja, obe iscrpljene od svega. Osvanuo je novi dan. Imali smo potvrdu koja je za AFŽ (Antifašistički front žena), poslužila kao dragulj.

Četvrti rođendan proslavila sam s decom kao prava Splićanka. Bila sam mali ilegalac i u sve akcije u koje se mama uključivala, išla

sam sa njom. Koristiću citat dr Jaše Romana koji piše o stradanjima Jevreja u svojoj knjizi, na strani 430: „Levi Lukić Lena rođena 1905. u Beogradu, pobjegla u Split gde se 1942. godine uključila u NOP i postala član partije. Vrlo aktivno je delovala u organizaciji AFŽ.“*

U pokretu je bilo svih profesija. Meni su, za mamu, davali obavještenja da idem kući, što je značilo da ide racija – jedan policajac Mija i škovacino (čistač obale). Na poverljive zadatke nisam išla s njom. Mamino mesto je bilo na solinskoj cesti, pretpostavljam u lancu, a poslednja je bila Palmina Piplović, kasnije proglašena za narodnog heroja. Vodili su dobrovoljce u partizane. Išlo se utvrđenim ulicama. Radi svake sigurnosti mama je polazila ranije, jer je trebalo stići od Marjana, potom skoro do Solina. Desilo se da sam, jednog dana, nehotice spasila mamu. Igrajući se, pala sam na staklo i razbila desno koleno, tako da su čak i kosti virile. Mama me je ponela u bolnicu najkraćim putem zbog obilnog krvarenja kolena, misleći da me tamo ostavi, a da me po završetku dobijenog zadatka donese kući. Jureći, srele smo jednu skojevku. Tiho je mami rekla: „Ostani s Milom u bolnici, ne idi, provaljeni smo“. Sve je bilo jasno. U bolnicu su parčad stakla jedva izvukli, bolelo je strašno, ali sam bila hrabra, nisam puštala glas. Ta lekarska intervencija trajala je dosta dugo. Vratili su nas kući.

Ujutro je dobošar pozivao narod na obalu, od rane zore. Svi su morali da dođu, kundacima su terali ljude da žure. Na obali, pred crkvom Svetog Duje, visila je obešena Palmina Piplović, a da nije bilo moje noge sa staklom, bila bi pored nje obešena i moja mama. Kasnije se otkrilo ko je izdao.

Godine 1943. Italija je kapitulirala. Mama je prebacila petnaest italijanskih vojnika u partizane. U Split su ušli partizani. Predala sam, u ime pionira, cveće Vladimiru Nazoru. Pamtim ga na belom konju na čelu kolone. Sve je to, ipak, trajalo kratko. Došao je najstrašniji period rata. Grad su zauzeli Nemci. Bombardovanje je bilo s malim razmacima. Svake noći bi, tačno u ponoć, zasvirala sirena – to je označavalo da čuveni bombarder „Fantom“ bombarduje Split i okolinu. Trčalo se u podrum, ali meni su otkazivale noge. Tako me je mama nosila dole, i po završetku bombardovanja gore, dva puta po četiri sprata.

---

* Dr Jaša Romano: „Jevreji Jugoslavije 1941–1945. Žrtve genocida i učesnici Narodnooslobodilačkog rata, Beograd, 1980, izdavač Savez jevrejskih opština Jugoslavije.

Nemci su divljali, stalno hapsili ljude, žene, decu. Rušili su bez savesti, pretvarali grad u iskopine. Meni se pred spavanje vrtela pesma, naravno u sebi: „Ća je pusta Londra kontra Splitu gradu, ća su Himalaji kontra Marijanu...?“ U šta su pretvarali moj lipi Split? Ali taj narod, naviknut na kamenje i školje, ribe i galebove, pružao je sve veći otpor iz dana u dan. Čete su prerastale u bataljone, Spliciđani iz tog perioda su me podsećali na Jevreje. Trpeli su sve i svašta, a iščekivali slobodu.

Mama je imala sve više obaveza. Svake večeri smo, sa onom potvrdom, odlazile u akciju. Mama je bila bombaš u noćnim akcijama, vodeći mene sa sobom kao da me vodi kod lekara. Naš dogovor je bio za mene zakon, jer ako bih progovorila, ostala bih sama na svetu. Znalo se da je neki nepogrešivi bombaš dizao u vazduh jedan po jedan kamion. U pokretu otpora se već znalo da od mame nema hrabrijeg bombaša. Nemci su ludeli ali nikako nisu mogli otkriti ko to radi. Te nacističke zveri su se jako bojale tuberkuloze, tako da je mama stavila na naša vrata veliku tablu s natpisom „Tuberkuloza“. Kako smo svi bili mršavi, tačno smo ličili na takve bolesnike. Prilikom racije nisu upadali u naš stan, što je i bio naš cilj, kad su pretresali tražeći oružje, bombe i razne materijale. Sve to je bilo dobro sklonjeno, ali ipak je ovako bilo sigurnije.

Čim su Nemci ušli u Split, po celom gradu su okačili krupna obaveštenja da se Jevreji jave u nemačku komandu, kako bi, navodno, bili poslani u Palestinu. U našoj familiji, koja se nalazila u Splitu i okolini, došlo je do rasprava. Jedni su smatrali da je to spas, a drugi, naročito mama, da će sve odvesti u logor i poubijati. Nekima nije vredelo to upozorenje. Prijavili su se mamin brat od tetke, Miša Benvenisti, dok njegova supruga Klara Benvenisti Pinto nije htela ni da čuje, već je ostala u Splitu, i teća Mika Pinto. Mamina kuzina Lujza, udata za Dalmatinca Jevrejina, prijavila je njih oboje. Bilo ih je sigurno još ali ne mogu sada da ih se setim. Otišli su nepromišljeno pravo u smrt! Nisam shvatala šta se to zbiva, ali je i sada oproštaj s njima izvor suza jer su me svi mnogo voleli, a nisu imali svoju decu. Niko nije znao čime se mama bavi, nisu je poslušali.

Da se ne bi slučajno još neko rešio da ide, mama ih je tada sve smestila kod nas, zaključala i rekla da smo nas dve pozvane na četiri dana kod nekih prijatelja.

U mojoj porodici svi su bili uključeni u pokret. Ujka Isak na Visu, u partizanima, teta Bukica je osposobljavala mlade za medicinske

sestre, pre odlaska u partizane. Teta Rašela je brinula o meni. Ja sam učila partizanske pesme, reči i melodije. I poštari su brinuli o nama. Split je oslobođen mnogo kasnije od Beograda. Mama je u oslobođenom gradu bila prva žena odbornik rejona Varoš. Jedna ulica blizu Marjana nosila je njeno ime.

Došao je dan povratka u Beograd. Ujak Isak je prolazio kroz Split, mi smo bile smeštene u kamion intendantske čete. U Bosni je rat još uvek besneo, tako da smo dugo putovali. Te slike me nikada nisu napustile. Razrušene kuće, ubijeni ljudi, konji koji su se još trzali.

Nas troje smo prvi stigli u Beograd, ostala familija se redom okupljala.

U našoj garsonjeri jedne večeri neko je zazvonio. Otvorila sam vrata i rekla mami da je traži neki vojnik. Bio je to moj tata, koga sam čekala. On i ja smo se videli sa mojih tri i po godine, a te večeri ja sam napunila osam godina. Od jutra, svima sam javljala da i ja imam tatu!

Život je prolazio u radu. Ja sam bila potpuno nepismena, jer sam išla u školu pod Italijanima sedamnaest dana, a pod Nemcima deset dana. Škola se nalazila na starom Hajdukovom igralištu, ali su je Nemci izbombardovali i više tamo nismo ni odlazili.

U Beogradu sam upisana u drugo polugođe drugog razreda škole „Braća Ribar“. Završila sam nekako i treći razred u istoj školi. Kako se škola nalazila blizu patrijaršije Srpske pravoslavne crkve, stalno sam išla na veronauku, što je mamu dovodilo do ludila. Premestila me je u četvrti razred u školu „Žarko Zrenjanin“, u Dečanskoj ulici, gde sam već bila odličan učenik i solista hora, kao apsolutni sluhista. Sedele smo u klupi dve kćeri poštara, Milka Stojanović i ja. Ona je postala operaska diva, a ja sam, terajući inat, upisala fizičku hemiju i udala se u dvadesetnoj godini.

Brata Miroslava dobila sam 9. septembra 1946. godine. On je sa dvadeset tri godine postao advokat. Pošto su svi bili zauzeti obnovom zemlje, to sam najviše o njemu brinula ja. Tata je u pošti odmah bio direktor i predstavnik međunarodnog odeljenja. Predstavljao je našu zemlju na svim telekomunikacionim simpozijumima (Ženeva, Hag, Stockholm, Pariz i drugi gradovi). Mama je bila šef računovodstva Ministarstva pošta, telegrafa i telefona. Tetka Rašela – direktor građevinske škole u Čačku, tetka Bukica lekar prvog Doma zdravlja i nedeljnom patronažni lekar Jatagan male. Ujka Isak je radio kao advokat, a ujka Miša je bio naš prvi predstavnik u tek osnovanim Ujedinjenim nacija-

ma, zatim četiri godine pravni savetnik naše ambasade u SAD, četiri godine u ambasadi u Tokiju, itd. Od Bokase uspeo je da vrati našoj zemlji ogroman dug koji ovaj nije imao nameru da vrati. Poznati profesor Pravnog fakulteta Bartoš govorio je da od ujka Miše nikad nije imao boljeg studenta.

A sad je došao red da nešto o sebi ispričam. Završila sam fizičku hemiju na Prirodno-matematičkom fakultetu, vratila se u svoju gimnaziju i predavala fiziku do penzije, 1992. godine. Dobila sam „Prvomajsku nagradu“, sa još dva učenika za osvojeno prvo mesto u zemlji, „Oktobarsku nagradu“ i niz diploma za pokret „Nauku mladima“. Mnogo sam volela svoj poziv, volela sam učenike. Svaku sam generaciju provela kroz muzej Nikole Tesle, Astronomski muzej na Kalemegdanu, birala stručne i poučne ekskurzije, provela ih kroz celu zemlju trudeći se da obiđu mesta gde neće ići sa roditeljima. Danas mogu da se pohvalim da sam bila razredni starešina i kolega danas mnogim značajnim ličnostima – političarima, mnogim naučnicima svetskog ugleda, redateljima, poznatim lekarima. Privatno, udala sam se u dvadesetoj godini. Dobila sam sina Ivana Aleksića koji je sa 23 godine bio, u tom vremenu, najmlađi advokat. On sa suprugom i ćerkom živi u Tel Avivu. Moj prvi brak je trajao osam godina, ali se ipak raspao. Preudala sam se u 33. godini i dobila ćerku Mašu koja je rođena 1975. i od nje imam unuku Nadu Đurišić, koja je rođena dan pre završetka ovog sumanutog rata, 8. juna 1999. godine. Suprug je iznenada umro od srčanog udara pre osam godina, pored Save i Dunava koji su, uz nas, ispunjavali njegov život. Tako sam punih osam godina udovica i potpuno sam se razbolela od svih trauma kroz koje sam prošla. Nisam bila na ulici od tog mučnog događaja.